

ROLA ŚWIATŁA W BUDOWANIU PRZESTRZENI EKSPOZYCYJNEJ

Aurelia Mandziuk-Zajączkowska

Abstrakt

Najlepszych rozwiązań dotyczących roli światła w budowaniu nastroju, niepowtarzalnego klimatu dostarcza nam sama natura. Wiedzą o tym wszyscy, a szczególnie ludzie, których praca związana jest bezpośrednio z lasem i ochroną środowiska. To oni na co dzień mają możliwość obserwowania niepowtarzalnych zmian związanych z porami dnia czy roku.

Jak jednak podkreślać klimat, budować charakter ekspozycji w przestrzeniach zamkniętych? Jak działa na nas światło wewnętrzne, zewnętrzne, zimne, ciepłe, punktowe i rozproszone? Jakich informacji dostarczają nam różne rodzaje światła?

Na te pytania szukać będziemy odpowiedzi na wspólnych warsztatach.

Jako obiekty obserwacji posłużą nam prace znanych artystów prof. Marka Wagnera, dr Janusza Kucharskiego, Jagody Krajewskiej, prof. Ewy Latkowskiej oraz wykonane przez uczestników warsztatów „Rola światła w budowaniu ekspozycji”.

Przy pomocy dzieł plastycznych i światła wspólnie budować będziemy przestrzeń inspirowaną formami organicznymi oraz tworzyć wyimaginowane pory dnia i roku.

Słowa kluczowe: światło, instalacja artystyczna, przestrzeń ekspozycyjna, inspiracje naturą, zbiorowy akt twórczy

ROLE OF LIGHT IN BUILDING THE EXPOSITION SPACE

Abstract

Nature delivers us the best solutions for light in building atmosphere and unique climate. It is well known by all people, especially those whose job is connected directly to forest and environmental protection. Everyday they have the opportunity to observe unique changes related to time of the day and season.

However, how to stress the climate and build the atmosphere of the exposition in closed interior? How are we influenced with inside or outside light, cold or warm light, pointed or scattered light? What information we get from different types of light?

These questions we will try to answer during workshops. As observation objects we will use works of famous artists – prof. Marek Wagner, dr Janusz Kucharski, Jagoda Krajewska, prof. Ewa Latkowska – and works made during workshops of “Role of light in building the exposition”.

With the help of works of art and light together we will build the space inspired by the organic form and we will create imaginary different times of a day and seasons.

Key words: light, artistic installation, exposition space nature inspirations, collective creative act

Wstęp

Zaproszenie do udziału w „XII Konferencji WZELS” organizowanej przez CEPL LZD SGGW w Rogowie i propozycję przeprowadzenia warsztatów przyjęliśmy z ogromną radością, ale również z pewnym niepokojem. Radość nasza płynęła z niebagatelnej okazji odwiedzenia kolejny raz niezwykle miejsca, jakim jest Arboretum w Rogowie, niepokój zaś brał się z obaw wynikających z wielu niewiadomych:

- Jaki rodzaj doświadczeń i wiedzy artystów plastyków może być przydatny uczestnikom konferencji?
- Jak przygotować takie warsztaty, które nie tylko zaintrygują pracowników lasów, ale przede wszystkim w sposób czytelny wykażą możliwości współpracy, wskażą miejsca przenikania się naszych, jakże różnych, działań?

Fot. 1. Prace przygotowawcze do „odlotowej” instalacji artystycznej (fot. D. Anderwald)
Photo 1. Preparatory works for “fly-away” artistic installation

Fot. 2, 3. Wieszanie elementów instalacji (fot. D. Anderwald)
Photo 2, 3. Hanging of installation parts

Fot. 4, 5. Dyskusje nad rolą światła w budowaniu przestrzeni ekspozycyjnej
(fot. R. Śniegocki)

Photos 4, 5. Discussions on the role of light in building exposition space

Fot. 6. Twórcze zakrzywienie czasoprzestrzeni (fot. D. Anderwald)
Photo 6. Creative curving of space-time continuum

Inspiracje naturą

O tym, że twórcy od wieków, źródła swoich inspiracji odnajdują w przyrodzie nie trzeba nikogo przekonywać. Dowodów tego faktu dostarcza nam każda dziedzina sztuki – wspaniałe opisy przyrody w literaturze, filmie, zachwyty naturą uwiecznione przez malarzy pejzażystów czy fotografów.

Wielu współczesnych artystów używa do swoich realizacji materiałów dosłownie zaczerpniętych z lasu. Rzeźby Jana de Werychy Wysoczańskiego, to skrawki drewna po zrębie użyte jako budulec do tworzenia form przestrzennych, których strukturą i zapachem wypełnia sale galerii

Anna Goebel używa uschniętych okorowanych drzew do budowania własnych, niepowtarzalnych przestrzeni.

Takich przykładów inspiracji naturą w sztuce jest wiele.

W latach sześćdziesiątych XX wieku na gruncie fascynacji naturą powstała nowa dziedzina sztuki zwana „sztuką ziemi” inaczej „land art”. Jest to rodzaj aktywności artystycznej, której obszarem działania – kontekstem i tworzywem jest przestrzeń ziemi, środowisko naturalne. Nazwiska takie jak Robert Smithson, autor spektakularnej pracy „Spirala” (500 metrowa grobla usypana z 6 ton ziemi i kamieni na przestrzeni 10 akrów jeziora Utah) czy Christo i jego słynne bramy do Central Parku w Nowym Jorku to kanon współczesnej sztuki.

Obok monumentalnych prac w „sztuce ziemi” odnajdujemy również przykłady dzieł ulotnych i efemerycznych jak np. prace Any Mendiety, która rysuje na piasku, śniegu lub układa z kamieni, obrysy sylwetek ludzi naturalnej wielkości.

Z polskich artystów jedną z bardziej znanych postaci jest Teresa Murak i jej dywany z rzeżuchy, czy pasy lnu wysianego wzdłuż warszawskich torowisk tramwajowych.

Formuła tej sztuki (zarówno jej pozytywne jak i negatywne aspekty) zainicjowała szerszą refleksję na temat wartości naturalnego krajobrazu, bezcennej nie-naruszonej przez człowieka przestrzeni. Działania początkowo o charakterze wyłącznie artystycznym z czasem przeniknęły do praktyk projektowych i miały wpływ na sposób realizacji oraz formę założeń ogrodów i parków.

Tych kilka przykładów wykazuje jak wielki wpływ na sztukę ma otaczająca nas natura. Ale jaki wpływ mogą mieć artyści na funkcjonowanie instytucji zajmujących się przyrodą?

Izby edukacji przyrodniczej

W odpowiedzi na nasze pytania przyszedł z pomocą pracownicy CEPL, którzy oprowadzając po budynku Centrum pokazali izbę edukacyjną. Prezentowane są tam plansze, ekspozyty wykorzystywane podczas zajęć edukacyjnych. Izby takie, z mojego punktu widzenia, to miejsca łączące cechy ekspozycji wystawienniczej i scenografii teatralnej. W nich to, podobnie jak w teatrze czy galerii, spełnia się edukacyjna funkcja instytucji, gdzie prowadzący zajęcia są reżyserami, słuchacze

widzami natomiast ekspozycje to scenografia i jednocześnie aktorzy tego interaktywnego spektaklu jakim są zajęcia edukacyjne. Stąd prosty wniosek, że to właśnie szeroko rozumiana edukacja może stać się zbiorem wspólnym działań leśników i artystów.

Idea ogólna i koncepcja warsztatów

Ekspozycja izb edukacji, jak każda wystawa jest zatem istotą łączności widza – odbiorcy z instytucją i rządzi się takimi samymi prawami jak wystawa artystyczna czy scenografia.

Na właściwy efekt końcowy każdej ekspozycji składa się bardzo wiele elementów, takich jak wielkość i charakter pomieszczeń, merytoryczny scenariusz ilość i jakość ekspozycji, forma gablot i plansz ich rozmieszczenie w przestrzeni i wreszcie światło, bardzo ważny czynnik w budowaniu przestrzeni ekspozycyjnej. Światło, które nadaje charakter ekspozycji, wpływa na jej zmienność i określa percepcję całości. Rola światła w ekspozycji jest trudna do przecenienia i stanowi ważny element zarówno w scenografii jak i wystawiennictwie. Posługując się nomenklaturą teatralną, światło spełnia funkcję budującą relacje pomiędzy sceną (instytucja), a widownią (uczestnicy zajęć), może zwielokrotnić punkty widzenia, dostosowane do koncepcji inscenizacji ściśle uczestniczy w tworzeniu spektaklu (zajęć edukacyjnych).

O tym jaki wpływ ma światło, w warunkach naturalnych, na nasz odbiór rzeczywistości wiedzą wszyscy, którzy obserwując przyrodę podziwiają zachody i wschody słońca, oświetlone światłem księżyca drzewa, las w promieniach wiosennego słońca czy zimą w świetle odbijającym się od bieli śniegu. Takich wrażeń dostarcza nam przyroda.

Idąc tym tropem zaproponowałam, jako cel warsztatów, obserwację zmian, jakie zachodzą w postrzeganiu ekspozycji pod wpływem użycia różnych źródeł światła: światła wewnętrznego (znajdującego się wewnątrz obiektu), światła zewnętrznego zimnego i ciepłego oraz światła UV, w którym wybiórczo widoczne są tylko białe elementy, zaś reszta ekspozycji tonie w mroku.

Koncepcja warsztatów i sposób ich realizacji wynikał bezpośrednio z moich doświadczeń wystawienniczych, jako dyrektora PATIO Centrum Sztuki Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi. Założeniem warsztatów stała się więc realizacja, zmieniającej się pod wpływem światła, wystawy artystycznej. Do jej aranżacji użyłam prac artystów oraz pracy będącej efektem zbiorowego aktu twórczego, a wykonanej przez uczestników warsztatów.

Opracowałam następujący plan warsztatów:

– Przygotowanie:

- Wybór właściwych ekspozycji do ekspozycji;
- Dobór i przygotowanie zróżnicowanego oświetlenia;
- Wybór pomieszczenia i aranżacja przestrzeni wybranymi obiektami plastycznymi;

- Przygotowanie konstrukcji linek do zawieszenia prac wykonanych podczas warsztatów.
- Warsztaty – praca z uczestnikami zajęć:
  - „Zbiorowy akt twórczy” – przygotowanie elementów stanowiących wspólny obiekt przestrzenny;
  - zawieszenie elementów w przestrzeni wystawienniczej;
  - manipulacja światłem.

Realizacja warsztatów

W zaciemnionym pomieszczeniu zgromadziłam prace trojga artystów. Były to obiekt – kolumna Marka Wagnera wykonany ze stosin (trzon ptasich piór), Janusza Kucharskiego forma przestrzenna wykonana z kart żakardowych i sznurka oraz obiekty – klatki z drutu i tektury falistej, a także moje obiekty będące oryginalnymi miniaturami wykrojów płaszczy wykonane z papieru.

Warsztaty, w których brali udział uczestnicy konferencji przeprowadził dr Janusz Kucharski. Ze względu na swój charakter stanowiły one „zbiorowy akt twórczy”. Zajęcia polegały na przygotowaniu przez każdego z uczestników form skrzydeł – skrzydeł ptaków, owadów, aniołów. Skrzydła te były wycinane z białego papieru. Tak przygotowane elementy każdy zawieszał na układzie lin zainstalowanych w przestrzeni ekspozycyjnej. W ten sposób stworzony został kolejny obiekt plastyczny. W miarę przybywania uczestników warsztatów (uczestniczyło w nich 6 grup, ok. 180 osób) przybywało również elementów, dzięki czemu realizowany wspólnie obiekt powiększał się. I tak powstała mała wystawa obiektów i form przestrzennych wykonanych z materiałów naturalnych, na której swoje prace prezentowali artyści oraz uczestnicy warsztatów. Następnie, używając różnych rodzajów oświetlenia, prezentowane były kolejne odsłony tejże ekspozycji. Najpierw wszyscy obserwowali jak w ciemnościach pojawia się świecący obiekt Marka Wagnera. Następnie reflektorem teatralnym oświetlona cała ekspozycja ujawniała szczegóły prac Janusza Kucharskiego i formy przestrzennej przygotowanej przez uczestników warsztatów. Użycie światła UV, wylaniało jedynie białe elementy, czyli obiekty – płaszczyki przypominające miniaturowe sylwetki ludzi, nici łączące elementy pracy Kucharskiego oraz wycięte z papieru przez uczestników białe formy skrzydeł. Światło to nadało ekspozycji mroczny, tajemniczy i magiczny charakter. Manipulacja światłem powodowała, że uczestnicy sami mogli wygenerować różny klimat i nastrój tej samej ekspozycji.

Interesujący był proces zawieszania przez uczestników zajęć, form skrzydeł w przestrzeni. Każdy sam decydował o wyborze miejsca i tak wysocy mężczyźni zawieszali swoje skrzydła na najwyższych linkach uzasadniając to „jestem samcem i muszę dominować”, jedna z uczestniczek swoje skrzydła położyła na podłodze, aby wyróżniać się z gropy. Każdy posługiwał się własnym kluczem skojarzeń w podejmowaniu decyzji

Podziwu godne było zachowanie uczestników, którzy wycinając z białego papieru formy skrzydeł, wykazali ogromne zaangażowanie i artystyczną intuicję. Swoją pracę, która za chwilę miała stać się częścią większej całości, traktowali bardzo indywidualnie co miało korzystny wpływ na końcowy efekt.

Uczestnicy warsztatów mieli do dyspozycji również katalogi wystaw artystycznych organizowanych w PATIO C.S., jako przykłady prezentacji zarówno samej sztuki, jak i sposobów jej ekspozycji.

Warsztaty te, to zaledwie sygnał w jaki sposób można aranżować izby edukacyjne traktując je jak wystawę artystyczną i teatralną scenografię, na której tle uczestnicy zajęć „uczą się przyrody”. Mam nadzieję, że wykazały one, iż możliwa jest, a nawet niezbędna współpraca pomiędzy artystami i pracownikami lasów na płaszczyźnie szeroko rozumianej edukacji przyrodniczej.

Udział w konferencji w Rogowie był dla mnie, jako autora koncepcji warsztatów oraz dla Janusza Kucharskiego – prowadzącego warsztaty, niezwykle inspirującym i satysfakcjonującym doświadczeniem, za które dziękujemy zarówno uczestnikom, jak i organizatorom konferencji.

Aurelia Mandziuk-Zajączkowska

Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
amandziuk@wshe.lodz.pl